

جستاری بر عوامل شکل دهنده معماری بومی منازل روستایی مطالعه موردی: روستاهای کوهستانی استان‌های ایلام، کرمانشاه و کردستان

مسعود رضایی^{۱*}، وحید کهزادیان^۲

۱- پژوهشگر دوره دکتری معماری

۲- کارشناس ارشد معماری

Memar_1983@yahoo.com

چکیده

معماری روستاهای به عنوان بخشی از میراث معماری ایران، از نیازهای مادی و معنوی روستاییان، مانند محیط طبیعی، نوع معیشت، شکل تولید و سیر تکوینی زندگی اجتماعی و قدرت فنی، ذوق هنری، معیارهای اجتماعی، بنیادهای خانوادگی و خویشاوندی، سنت‌ها، عقاید، پندارها و باورهای درونی انسان تأثیر می‌پذیرد. معماری روستاهای مناطق کوهستانی غرب ایران، دارای معماری مختص به خود و به دور از هرگونه تقلید از معماری سایر نقاط بوده که با تدبیر و تجربه ساکنینش توانسته‌اند زمینه‌های آسایش اهالی بدون صرف هزینه بالا فراهم نمایند. در مقاله حاضر نیز نگارندگان سعی کرده‌اند تا ضمن شناخت و بررسی و تحلیل عناصری از جمله بافت، جهت‌گیری بنا، وضعیت معابر، مصالح مصرفی در ایجاد بناها، قطر دیوارها، فضای اتاق‌ها، ایوان و حیاط، بام و فضای خدماتی طویل‌ه معماری بومی روستایی غرب ایران (استان‌های ایلام، کرمانشاه و کردستان) را معرفی و با استفاده از روش‌های میدانی و مطالعه اسنادی، نوشتار زیر را سامان دهند. بررسی‌ها نشان می‌دهد این‌بومی روستایی منطقه مورد پژوهش، ضمن بهره‌گیری از اصول معماری ایرانی، انطباق با محیط و عوامل اقلیم منطقه شکل گرفته‌اند. که براساس توپوگرافی منطقه به سه گونه؛ کوهستانی با شیب تند، کوهپایه‌ای با شیب متوسط و دشتی با شیب ملایم قابل تقسیم هستند و هر کدام دارای معماری و بافت خاص خود بوده و در عین حال دارای اشتراکی با دیگر گونه‌ها هستند.

واژگان کلیدی: معماری بومی، معماری روستایی، غرب ایران.

مقدمه

با نگاهی به گذشته می‌توان دریافت که تمدن باشکوه ایران در روزگار خویش در پی آمیخته شدن با تعالیم آئینی چگونه در معماری متبلور شده است (آتشین بار، ۱۳۸۸: ۳۲). هنر ایران از دیرباز تاکنون توجه خاصی به منظره و عناصر طبیعت داشته است؛ که این نگرش طبیعت‌گرا ریشه در جهان‌بینی و تفکرات ایرانیان باستان دارد. پیروان آیین‌های مهر، مزدیسنا و زردتشت احترام و تقدس خاصی برای عناصر طبیعی قائل بوده‌اند (جوادی و بستار، ۱۳۸۳: ۱۶). با توجه به آثار هنری و معماری به جا مانده در غرب ایران، به نظر می‌رسد یکی از خاستگاه‌های اولیه تمدن ایران، در منطقه غرب و شمال‌غرب بوده است. به طوری که نخستین مراحل شناخته شده ساختمان در ایران، بیشتر در دره‌های غربی و نیز شرق کوه‌های زاگرس است. اینها همه جزء نخستین جوامع نوسنگی قدیم بودند. مثلاً در علی‌کش واقع در دره ده‌سوران، (دهلران کنونی، واقع در استان ایلام) می‌توان شواهدی از تمدن کهن را مشاهده نمود (پوپ، ۱۳۸۲: ۱۵)

خلق شرایط محیطی راحت و مطلوب زندگی و تأمین امنیت ساکنین بنا از گزند شرایط نامساعد محیطی و جوی از اصول جدایی‌ناپذیر در طراحی معماری به‌شمار می‌رود (مرادی، ۱۳۸۴: ۲۹). این اصول از زمانی که انسان اولیه جهت در امان ماندن از شرایط نامناسب محیط به غارها